

Anita Hutková

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Slovensko

 <https://orcid.org/0000-0002-9107-3613>

Ekopieseň – špecifická forma environmentálnej komunikácie

An Eco-song – A Specific Form of the Environmental Communication

Abstract: The paper focuses on the communication of ecological or environmental issues through a specific form of popular songs. The research sample consists mainly of songs for children, but there are also songs for young people. For comparison, we have also included a song primarily intended for adults in the corpus. Several songs are also part of smaller musicals that support the content with scenic components and frequently with movement artistic means (dance). As a result, visualisation becomes an important accompanying component of the ‘sonically realised’ genre on the way to apperception and positive reception by the listener/viewer. The purpose of this paper is to provide answers to the following questions: What characteristics/signs define eco-song? What environmental or ecological issues do Slovak eco-songs address? The samples are subjected to linguistic-stylistic and pragmatic analysis regarding the presentation of dominant textual and extra-textual factors. The mapping of the situation also outlines the communicative potential of this accessible song genre.

Keywords: eco-song, environmental protection, education

Vymedzenie pojmu ekopieseň

Žánrová charakteristika piesne výrazne presuponuje možnosti daného komunikačného prostriedku. Ide totiž primárne o ústny komunikát, ktorého písaná podoba nie je bez hudobného stvárnenia komplexná. Pieseň, ako názov napovedá, je určená na spievanie a je – na platforme rytmickej a strofickej stavby básnického útvaru – výsledkom previazanosti textu s melódiou. Žáner umeleckého štýlu stavia na estetických výrazových kategóriách a (popri základnej komunikatívnej) na estetickej funkcii. Predmetom nášho výskumu budú umelé piesne, ktoré s ohľa-

dom na pertraktovanú tému radíme do skupiny, pracovne nazvanej: ekopieseň. Z mimojazykových faktorov tieto piesne charakterizujú: verejnosť, oficiálnosť, ústnosť, monologickosť (s prvkami dialogickosti v apelatívne a persuzívne ladených piesňach), neprítomnosť adresáta (v dramatickom prevedení sa s adresátom počíta). Špecifikom populárnych ekopiesní (ako to dokážeme v analýzach) je aj navrstvenie ďalších funkcií, a to apelatívno-persuzívnej, vzdelávacej a informačnej. Edukatívny funkčný rozmer s výraznou apelatívno-persuzívnou funkciou sa ukazuje ako dištinktívny znak ekopiesní¹.

Za ekopiesne teda nepovažujeme také piesňové útvary, v ktorých je síce obsiahnutá téma lásky k prírode, zvieratám, rastlinám, k hospodáreniu (pracovnému vzťahu človeka k prírode), t. j. téma prírody vo všeobecnosti či v detailoch, ale chýba naplnenie požiadavky výraznej apelatívno-persuzívnej funkcie, sprevádzanej – najmä pri mladších adresátoch – zreteľným výchovno-vzdelávacím poslaním vo vzťahu človeka k životnému prostrediu. Pri vekovo starších adresátoch sa edukatívny rozmer neprejavuje výrazne, je však implicitne prítomný v texte. Hlbší zmysel piesňam dodáva ambícia nastavenia správania sa človeka k životnému prostrediu, zmena v jeho doterajšom konaní, náprava zlozvykov (napr. zahadzovanie odpadkov v prírode, netriedenie odpadu, plytvanie surovinami, ľahkovážny postoj k vyčerpateľnosti prírodných zdrojov a pod.).

Daným požiadavkám zodpovedá aj selekcia výskumnej vzorky, inými slovami, práve kvôli absencii niektorých z definovaných dištinktívnych príznakov sme viaceré pekné a u detí obľúbené umelé piesne z databázy vylúčili.

Charakteristika výskumnej vzorky

Pre náš menší výskum sme v časovom horizonte máj – august 2023 zozbierali a podľa nastavených kritérií vyseletovali **20 piesní** (do korpusu sme vložili 17 textov a z troch piesní refrény²). Vytvorili sme menší korpus, pozostávajúci z 2926 tokenov, 1095 typov, 1144 lem.

Pre prehľadnosť uvádzame zoznam piesní v tabuľke:

¹ Treba poznamenať, že i v minulosti vznikali piesne (ľudové), ktoré by z hľadiska tematiky bolo možné zaradiť k ekopiesňam (napr. piesne zachytávajúce krásu prírody – *Lístoček z brezy*, *Na Kráľovej holi*, *Kohútik jarabý*, *Sadať, slnko, sadať* a pod.). Avšak v týchto piesňach absentuje akýkoľvek apelatívno-výchovný či persuzívny moment, ktorý je vo väčšine súdobých populárnych, ekologicky ladených piesňových útvaroch dominantný.

² K plným textom sme sa nedostali. Z korpusu sme vylúčili napr. piesne dua Mici a Mňau, nedostali sme sa ani k textom hry pre deti *Na Zemi dobre mi*, z repertoáru bábkového Envirodivadla. Mici a Mňau, 2019, 2020; Envirodivadlo, [2023].

Zoznam ekopiesní zaradených do korpusu

Interpret	Názvy piesní
Edo Drewo	<i>Čarovný les</i>
muzikál <i>Odpad je poklad</i> (scenár B. Tauchmannová)	<i>Dávame gól; Víťazný gól; Bicyklujeme, recyklujeme; Stará mama hovorí; Odpadová lavína; Za siedmimi horami; Ako eko</i> (akapela); <i>Zem</i>
Adela Vinczeová	<i>Oleander</i>
Kali	<i>Nenechajme to plávať</i>
Tárajko a Popletajka	<i>Planéta Zem</i>
Smejko a Tanculienka	<i>Bez plastu; Naša Zem</i>
Miro Jaroš	<i>Do lesa</i>
Pali a Pali	<i>Príroda</i>
Tárajko a Popletajka	<i>Teč vodička; Čarovný strom</i> (refrén); <i>Veverička – odpadová profička</i> (refrén)
Spievankovo 5	<i>Smetiari – Potkani</i> (refrén)*

* Videoklipy analyzovaných piesní nájde čitateľ na internete. Jaroš, 2019; Pali a Pali, 2019; Smejko a Tanculienka, 2018, 2021; Spievankovo 5, 2019; Tárajko a Popletajka, 2019a, 2020a, 2020b, 2022; Kali, 2020; Drewo, 2021; Vinczeová, 2022; *Odpad je poklad* [muzikál], 2023.

Základné komponenty skúmanej komunikácie

Pri sústredení materiálu sa ukázalo, že významnú úlohu v komunikačnom procese zohráva **médium**. Uvedené piesňové útvary sme nachádzali na internete (najmä na YouTube kanáli), registrovali sme ich v televízii (napr. v televíznom programe 2 na 1, vo vysielaniach pre deti a pod.; či na špecifických hudobných televíznych staniciach pre deti, napr. Lala TV). Po niektorých ekopiesňach sme museli pátrať viac, pretože neboli voľne dostupné. Napr. texty piesne z muzikálu *Odpad je poklad* (ale aj prístup k hudobnému a dramatickému prevedeniu muzikálu a ďalšie sprievodné informácie) nám nezištne poskytla autorka scenára, pani Bohumila Tauchmannová, ktorú sme písomne kontaktovali a ktorej sa aj touto cestou chceme poďakovať za ústretovosť. Potvrďuje sa, že virtuálny priestor médií (rozhlasu, televízie, internetu či sociálnych sietí) má na percipientov obrovský dosah a dokáže osloviť naraz tisíce (a v prípade záujmu i milióny) príjemcov. Pre súčasného mladšieho adresáta je napr. internetový priestor (YouTube kanál) moderný, ľahko dostupný a vyhľadávateľný. Takéto médium (narozdiel napr. od roz-

hlasu) dokáže sprostredkovať zvukovú i vizuálnu stránku, pričom piesne si môže adresát pustiť opakovane. Často ich sprevádzajú pútavé videoklipy, tance, dokonca i menšie tanečné choreografie. Recipient sa tak môže naučiť s melódiou i slová a tanečné pohyby, čo podporuje estetickú funkciu a zvyšuje atraktivnosť komunikátu (Findra, 2004; Mistrík, 2021).

Expedient. Vyprofilovalo sa niekoľko typov expedientov ekopiesní:

- a) zväčša dvojice zábavných spevákov/speváčok, ktorých repertoár je zameraný najmä na menšie deti, čomu zodpovedajú aj ich mená a náležité oblečenie (napr. Tárjako a Popletajka, Pali a Pali, Mici a Mňau, Smejko a Tanculienka atď.);
- b) individuálni speváci, ktorí sú v povedomí širšej verejnosti známi aj inou piesňovou tvorbou (Miro Jaroš, Kali), resp. ojedinelé piesňové produkcie populárnych osobností (slovenských influencerov), napr. Adela Vinczeová a jej pieseň *Oleander* (Vinczeová, 2022), následne spracovaná do mini-muzikálu. Treba poznamenať, že práve silní jedinci majú dnes ako tzv. influenceri veľké možnosti vplývať na svojich „followerov“ (ľudí, ktorí ich sledujú na sociálnych sieťach a vnímajú/prijímajú/komentujú ich názory). Z tejto skupiny influencerov sa dnes už formuje aj podskupina slovenských greenfluencerov, teda osobností, ktoré sú vzorom pre svoje okolie v oblasti ochrany životného prostredia a ekologicky zodpovedného správania sa;
- c) príležitostné performancie, vystúpenia oslovených spevákov – v rámci muzikálov (piesne komponované ako súčasť väčšieho dramatického celku, napr. piesne z muzikálu *Odpad je poklad – Odpad je poklad* [muzikál], 2023), bábkových predstavení a iných dramatických spracovaní.

Adresát je kolektívny, zväčša vekovo ohraničený, čo sa prejavuje v príznakom využívaní jazykových prostriedkov, štylistických postupov (napr. personifikácia, opakovanie, stále prívlastky, zdobeniny, symbolika), ale aj rytmiky a osobitne rýmu. Vekové ohraničenie je pri niektorých piesňach explicitné (napr. piesne od Mici a Mňau sú určené deťom v materskej škole), pri iných sa projektuje cez voľbu lexiky, štylistické spracovanie, ale aj cez hudobný žáner (napr. hip-hop a rapovanie oslovuje skôr mládež).

Väčšina piesní pre mladšieho detského adresáta má výraznú edukatívnu **funkciu**, ktorú daná veková kategória ochotne prijíma. Tejto funkcii sa podriaďujú všetky ostatné výstavbové zložky, čo osobitne badať najmä:

- a) v úsilí o dodržiavanie slabičnosti (ktorú sa však nie vždy podarí realizovať v optimálnej miere, napr. v piesňach s „príbehom“. Ťažkosti môžu spôsobovať aj viacslabičné slová, ktoré narušia buď rovnoslabičnosť, alebo rytmus, porov. napr.: „Telefón, tablet, konzola/ planéta o pomoc volá/ Začnime energie šetriť/ životné prostredie chrániť“ (Tárjako a Popletajka: *Zem – Tárjako a Popletajka*, 2020b);
- b) pri častom opakovaní veršov alebo rovnakých slov vo veršoch (napr. refrén: „Planéta Zem je domov náš/ ako sa o ňu postaráš/ Tak poď, poď, poď, poď, chráň

ju/ Nech plúca Zeme fungujú“/ 2x celé dvojveršie (Tárajko a Popletajka: *Zem – Tárajko a Popletajka*, 2020b);

- c) v dĺžke refrénov (pri mladšom publiku ide o kratšie refrény často dopĺňané citoslovcami, napr. refrén pre škôlkarov (Mici a Mňau: *Včeličky – Mici a Mňau*, 2020) dodržiava aj polveršovú dierézu (3 + 3): „Maličké včeličky/ tancujú osmičky/ všetkým tak ukážu/ k nektárom cestičky“ (6/6/6/6 aaba) a trošku náročnejší a dlhší refrén pre školákov (Miro Jaroš: *Do lesa – Jaroš*, 2019): „Hurá, poďme do lesa/ Príroda je krásna/ Vtáčiky nám spievajú/ Obloha je jasná./ Hurá, poďme do lesa/ Veď už rastú plávky/ Pozor, nie že naletíš/ Farba muchotrávky“ (7/6/7/6 abcb).

Na porovnanie uvádzame refrén od Kaliho (*Nenehajme to plávať – Kali*, 2020), na Slovensku známeho speváka a influencera, ktorého piesne sú určené starším adresátom a širšiemu publiku. Informačná³ či vzdelávacia funkcia ustupuje apelácii v osobitom umeleckom prevedení, v ktorom sa dôraz presúva na samotný obsah – hlboké posolstvo, pričom sa dodržiava aj jednoduchá rýmová schéma:

nenehajme to plávať
nenehajme to ísť, tam kam to smeruje
však vieme jak sa správať
čo je správne a neni, a čo svet potrebuje
nenehajme to plávať
lebo všetko to pekné tu jedného dňa nebude
nenehaj to plávať, nenehaj to ísť
tak už sa konečne prebudme

Kali, 2020

Pokiaľ ide o rýmovanie, v refrénoch analyzovaných ekopiesní prevláda združený, striedavý a prerývaný rým. Piesne, v ktorých sa tieto komponenty nepodarilo zachovať, sú ťažšie zapamätateľné, tento deficit však kompenzuje hudobné spracovanie.

Ďalšie mimotextové a vnútrotextové komponenty

Okrem základných zložiek ekopiesňového komunikačného procesu (expedient, percipient, médium, zámer/funkcia a žánrová charakteristika ekopiesní), ktoré sme explikovali vyššie, prejdeme k identifikovaniu ďalších mimotextových a vnútrotextových komponentov.

³ Súčasťou viacerých analyzovaných komunikátov sú i konkrétne fakty, explicitné poučenia/údaje, napr. „kým sa v prírode rozložími trvá mi to 4000 rokov“ (z muzikálu *Odpad je poklad*).

Zámernom vysielateľa správy je poučiť prijímateľa a zmeniť jeho doterajšie nesprávne návyky v správaní sa k životnému prostrediu. Daný zámer sa realizuje s ohľadom na možnosti apercpcie (t. j. vnímania s porozumením) adresáta (v závislosti od veku, vzdelania, estetických preferencií a pod.).

Motívom konania je nezriedka využitie vlastného umeleckého potenciálu na spoločensky prospešné ciele. Tento moment sa potvrdzuje aj u influencerov (resp. spoločnosťou viac sledovaných osobností), ktorí využívajú komunikačný priestor nielen na vyzdvihovanie svojej osoby, ale aj na hlbšie a spoločensky užitočnejšie posolstvá.

Hlavná téma. Väčšina piesní sa zaoberá triedením odpadu a potrebou recyklácie. Tematicky sa komunikáty viažu najmä na vodu (apel na čisté rieky sa realizuje aj cez porovnanie minulosť – súčasnosť) a na lesy (v rámci nich hlavne na faunu – zvieratá a flóru – stromy). Ostatné témy ochrany životného prostredia a s nimi spojených riešení sú ojedinelé (napr. kompostovanie, zodpovedné nakupovanie a pod.).

Obsah a zvolená kompozícia (slohy, verše, refrén, striedanie hovoreného a spievaného slova a pod.). Obsah konkrétneho komunikátu zodpovedá percpcným predpokladom jeho percipienta. Piesne pre najmenších sú lyricko-opisné, piesne pre školákov sú dejovejšie, viac veselé, vtipné, niekedy sa v nich odkrýva príbeh, ktorého súčasťou sú samotní „percipienti“, čo podporuje aj vystúpenie detí v sprievodných videoklipech. Príbehy (piesne) spravidla končia happyendom alebo výzvami na správne správanie sa k prírode (sú „zatvorené“). Piesne pre tínedžerov a mladších dospelých sú dynamické, viac zamerané na obsah a zdieľané posolstvo, koniec je otvorený (závisí od nás). Napr. pieseň Kaliho, adresovaná širokému publiku, zachytáva aj smútok zo súčasného katastrofického stavu znečistených vôd a dôrazne apeluje na budúce generácie (chceme toto pre naše deti?). Na pozadí melancholického hudobného spracovania vystupuje do popredia slovo a jeho význam. Údernosť myšlienok má silný dosah na prijímateľa. Sprievodný obraz je viac ilustračný. Špecifickým faktorom ekopiesní je i zvolená dynamika (príznakové tempo⁴ piesní pomalé – rýchle, napr. v piesňovej tvorbe pre deti v materskej škole sú zastúpené aj uspávanky) a odlišné napĺňanie kategórie estetikosti.

Napr. u Kaliho identifikujeme výraznú obraznosť už v samotnom dvojsmyselnom názve piesne i najfrekvencovanejšieho verša: „nenehajme to plávať“. Ústredný refrén je vystavaný na ustálenom spojení: nechať niečo plávať, t. j. nechať niečo tak, napospas osudu, nezaujímať sa, pričom v danom kontexte sa realizuje i doslovný význam (nechať plávať špinu/plasty/odpad vo vode). V apelácii nenechajme, resp. nenechaj to plávať sa doslovný i prenesený význam spája do jedného duchaplného, originálneho apelu. Z ďalších obrazných spojení uvedme napr.:

⁴ Podrobnejšie v časti venovanej suprasegmentálnym prvkom.

držíme v ruke časovanú bombu; jak straka nosíš pozlátko, ktoré ti netreba; dennodenne iba telka kecy do nás hudie; zabíja pravda; pravda je okolo nás; plastová krajina; zatvárame oči predtým, čo sa deje; bordel ťa už nezaskočí; všetko je to len v našich rukách atď.

Kali, 2020

Pri mladších adresátoch je obraznosť jednoduchšia (príklady vyberáme z ekomuzikálu *Odpad je poklad*):

Majme srdcia otvorené; máme na to liek!; Podaj ruku prírode; lavínu odpadkov; V korunách si tíško šumí, fabrika na zdravý vzduch; dal si druhú šancu prírode; zahod' už tú horkú nechut'; Nenechajme zvíťaziť našu ľahostajnosť; poviem ti to na rovinu; zapíšme si do hlavy atď.

Odpad je poklad [muzikál], 2023

Stratégia zábavnosti – kontrast obsahu a formy

Inú stratégiu volí moderátorka Adela Vinczeová cez muzikálové spracovanie vlastnej piesne *Oleander* (Vinczeová, 2022). Na obyčajnej piesni, ktorá vznikla mimovoľne pri starostlivosti o oleander v byte, postavila vo večernom zábavnom programe (pre dospelých) 2 na 1 malý muzikál. Celé predstavenie má niečo cez päť minút a je dostupné na YouTube kanáli. Zábavný charakter spočíva najmä v jednoduchosti témy (starostlivosť o kvet) v kontraste k hyperbolicky zvolenej forme prezentácie: rockovému muzikálu. Napätie medzi obsahom a formou je kľúčovým komponentom estetickkej kategórie zábavnosti. Scéna začína pesničkou, ktorú spieva moderátorka Adela oleandru (a svojmu manželovi, ktorý je pozvaný do relácie ako hosť)⁵. Pieseň má iba jednu slohu, je kostrbatá, jednoduchá až primitívna, čo sa týka rytmu, obsahu i rýmovania („Oleander, ako sa máš?/ Keď omrzneš, všakže to dáš?/ a budeš zdravý,/ ako sa vraví:/ bu-deš fit!/ a dlho zase žiť/ na terase“) (Vinczeová, 2022). Prevedenie, melódia, obsah i elementárny spevácky výkon „speváčky“ sú smiešne a pripomínajú súkromné pospevovania si doma, v záhrade, v kúpeľni – trošku falošné, jednoduché, s nedokonalými rýmami a slabičnosťou, čo asi nie je cudzie nikomu. Snáď práve táto nedokonalosť a otvorenosť oslovuje publikum, ktoré sa mimoriadne baví. Mimochodom, na YouTube kanáli zhládlo muzikál 101-tisíc užívateľov a reakcie sú pozitívne. Je to smiešne a milé zároveň. Po obyčajnej scénke nastupujú rockové piesne (zosobnená Smrť

⁵ Treba podotknúť, že obaja patria medzi známe a v ochrane životného prostredia aktívne postavy slovenského šoubiznisu. Viktor Vincze rapuje v piesni *Bez plastu* (Smejko a Tanculienka, 2021).

s patetickým nástupom), „záchrankyne“ tri „žížaly“ (t. j. dážďovky, ktoré spievajú po česky) s kráľovnou a odporúčaním, že „stačí pohnojiť...“ a nakoniec nastupujú na scénu ďalší tanečníci a všetci spoločne spievajú/tancujú (happyend): „oleander si zachránený, Adélkou z lásky pohnojený/ KOM – POS – TUI – TE“ (Vinczeová, 2022). Dôsledná dramatická výstavba (úvod, kolízia, kríza, peripetia i rozuzlenie) s dosahom na slovenského i českého percipienta prinášajú zábavu a nevtieravú agitáciu životnej filozofie, ktorú manželia verejne reprezentujú aj cez iné siete.

Neverbálne a suprasegmentálne prvky

K neverbálnym prvkom radíme napr. sprievodné videoklipy, resp. v rámci nich najmä tanečné choreografie, ktoré prispievajú k popularite piesní. Inými slovami, z hľadiska záujmu percipientov nemusí byť na prvom mieste text piesní. Mladších adresátov môže osloviť hudobno-tanečné spracovanie, popri ktorom si sekundárne osvoja i slová (text) piesne. Jednoduché i zložitejšie tanečné choreografie tancujú (vo videoklipech) zväčša deti, čo prispieva k vhodnému priblíženiu sa k cieľovej skupine. Z daného aspektu preto možno konštatovať, že niektoré neverbálne prvky nie sú iba doplnkami, ale rovnocennými komponentmi verbálnych elementov nesúcich kľúčovú komunikačnú informáciu. V ceste za dosiahnutím cieľa sa pri daných komunikátoch popri položke obsahu (nesúcej odpoveď na základnú otázku: čo?) rovnako reprezentatívne realizuje aj formálna stránka (ako?), ktorá svojím osobitým (estetickým) charakterom môže vyvolať aj záujem o obsah.

Podobne je to v komickom scénickom prevedení spomínaného *Oleandra*, v ktorom je apelatívum „KOM – POS – TUI – TE“ (Vinczeová, 2022) ako základné posolstvo príbehu nielen vsunuté v podobe hovoreného slova do piesne, ale aj napísané (papiere so slabikami slova držia tanečníci nad hlavami), t. j. vizuálny komponent akoby podčiarkoval dôležitosť tohto kľúčového verba. Samotné formálne spracovanie obsahu (scénické, tanečné, hudobné) tak zdanlivo „preberá dôležitosť“ pred obsahom. Dosiahnutie cieľa (upútanie pozornosti dospelého percipienta k výchovným a vzdelávacím obsahom) sa teda funkčne (a veľmi rafinovane) odohráva v opačnom „garde“: na prvom mieste je zábavnosť, prepojená s propagačno-agitačným štýlom.

Zo **suprasegmentálnych** vlastností spomeňme napr. využitie tvrdšieho, západoslovenského **prízvuku** u Kaliho, ktorý je zároveň príznakom jeho individuálneho idiolektu, a teda aj akýmsi identifikačným znakom, súčasťou jeho vyjadrovania, jeho identity. Nespisovnosť v podobe tvrdosti a prízvuku oslovuje najmä mládež, ktorá rebeluje proti primárnej edukatívности a snaží sa vyháňať siete pravidiel a poučení. Daný suprasegmentálny prvok tak docieľuje presne to, čo poučky u menších detí. Špecifický element sledovanej komunikácie predstavuje zvolené **tempo**, ktoré zohľadňuje preferencie a schopnosti vnímania a porozumenia cieľo-

vého publika, a zároveň je tak aj úzko prepojené s hudobným prevedením (voľbou hudobného žánru). Pesničky pre deti z materských škôl (porov. duo Mici a Mňau) sú pomalé, až uspávajúce; naopak, piesne pre tínedžerov naberajú na dynamike (porov. napr. rockové prevedenie piesne *Odpadková lavína*, či rapovaný refrén Viktorom Vinczem či hip-hopová skladba Kaliho a pod.). V ekomuzikáli *Odpad je poklad* nachádzame cielene zakomponovaných viacero hudobných žánrov, napr. rýchly a dynamický rock, harmonickú „a capellu“ (*Ako eko*), rapovanie (*Stará mama hovorí*) atď. Pokiaľ ide o dôraz a emfázu (využitie expresívneho dôrazu), identifikujeme napr. narušovanie rytmiky zdôraznením vybraných lexikálnych jednotiek, pri ktorých sa slová segmentujú zväčša na slabiky (porov. napr. refrén v piesni *Bez plastu*, jednotky: „čis-tú a krás-nu“ – Smejko a Tanculienka, 2021). Dôraz sa využíva aj v rapovaných častiach zmienenej piesne. Zaujímavosťou je, že na dôraz sa využíva i hovorené slovo. Takáto forma zdôraznenia je obľúbenou a originálnou stratégiou napr. v piesňovej tvorbe dua Tárjako a Popletajka, ktoré napr. do piesne *Planéta Zem* zapracúva hovorené pasáže: „Pozor, pozor, milé deti...“ (Tárjako a Popletajka, 2022), ale aj znelku z večerného spravodajstva spolu so správami (text o topení ľadovcov, prírodných živloch nahovorili moderátori) v rýmovanej podobe. Na záver piesne sú vymenované aj rady: 1. Musíš mať vždy veci nové? Vyhodiť staré? Aj hračky?; 2. vaňa nemusí byť plná každý deň, šetriť vodu pri umývaní zúbkov atď. V piesni *Teč vodička* (Tárjako a Popletajka, 2020a) sa v závere videoklipu tiež využíva hovorené i písané slovo⁶. Hlasom známeho herca, Jozefa Kronera, ktorý už nie je medzi nami, sú nahovorené poeticky ladené sentence:

Naši dedovia nám nechali vody čisté,
 plné šantivého života.
 Lenže, čo my necháme našim vnukom?
 Lebo niet nič strašnejšieho, ako keď zomiera rieka.
 Pretože s riekou zomiera aj človek.

Tárjako a Popletajka, 2020a⁷

⁶ Podobne postupuje duo aj v piesni *Čarovný strom* (ktorá je súčasťou divadelného predstavenia *Kúzelný strom* – Tárjako a Popletajka, 2019b). Pieseň končí recitovaním verša: „Ticho šumí strom, ticho šumí tráva...“ (Tárjako a Popletajka, 2019a).

⁷ Toto je jediná časť textu, vďaka ktorej sme ju zaradili medzi ekopieseň.

Lexika a výrazové registre

V analyzovaných piesňach dominuje spisovná lexika s výrazným zastúpením hovorovosti a emocionálno-expresívnej slovnej zásoby. Z databázy hovorových lexém uvedme napr. „hudie do nás, fit, v pohode, páňko, napařadu, hej“ (vo význame áno), „decká“; z emocionálno-expresívnej lexiky prevládajú deminutíva „medviedatá“, „včielka“, „zajko“, „rybka“, „mravček“, „drobce“, „vtáčky“... Vzhľadom na tému majú výrazné zastúpenie aj odborné slová: „alu rámový materiál“, „dural“, „polystyrén“, „pet fľaše“, „skládka“, „surfujeme“, „recyklujeme“, „Alumínium“, „z plastovej zmesi“, „tablet“, „konzola“, „kompostujte“ a pod. Nízku frekvenciu konštatujeme pri zastaraných slovách a tvaroch, príp. pri inej štylisticky príznakovej lexike – napr. „vedz“, „des“. Vo vzťahu k cieľovej skupine evidujeme výraznejšie zastúpenie slangu, napr. „telka“, „kecy“, „decká“, „bordel“ a pod.

Špecifickú funkciu v ekopiesňach naplňa nespisovná lexika, pretože výchovný a edukatívny rozmer piesní vo svojej podstate preferuje spisovnú rovinu jazyka. Dospievajúcu mládež však oveľa viac oslovuje vybočenie z pravidiel (i jazykových). Neštylizuje sa do dokonalých (spisovných) póz, práve naopak: razí zásadu „úprimnosti vo vyjadrovaní“ a zároveň „slobodu“, ktorou sa popierajú aj zásady spisovného jazyka, naznačujúc, že aj cez nespisovný jazyk možno hovoriť dobré veci, správne obsahy a konať dobro. Reprezentantom takýchto rebelujúcich prejavov je napr. spevák Kali, ktorý využíva **západoslovenskú (nespisovnú) výslovnosť (bez mäkčenia) a zjednodušenú výslovnosť**: „nenehajme“, „nenehaj“, „neni“, „doneďavna“, „nechce“, „vela“, „neverím“, „nezajíma“, „necítí“, „nestane“... (Kali, 2020) Paradoxne, „nespisovná“ pieseň vznikla na zákazku spoločnosti Lidl, má teda obrovský dosah na spotrebiteľov. Hudobné žánrové spracovanie prezentované obľúbeným raperom oslovuje (nielen vekovo) veľmi široké publikum. Pieseň má na YouTube (od r. 2020) 2,7 milióna zhladnutí (sic!).

V rámci jazykových zaujímavostí možno spomenúť aj využitie češtiny (napr. v *Oleandri* – Vinczeová, 2022).

Zo slovnodruhového aspektu je príznakové používanie citosloviec („tik-tak“, „hej“, „hop“, „hurá“, „eó“ a i.)⁸.

⁸ Z morfológických kategórií sme sa, vzhľadom na apelatívny charakter komunikátov, zamerali na využívanie imperatívu. K najfrekvencovanejším patrili: „pod/me“, „pozri“, „nenechaj/me“ („nenehaj/me“), „chráň/me“, „(po/vy)zbieraj/me“, „začni/me“, „teč“, „tried/me“, „nehádz“, „zhasnime“, „kráčaj“, „podaj“, „zachovajme“, „nemyslí“, „dívaj sa“, „nečakaj“, „spojte“, „vyčistite“, „kupuj“, „povedz“. Z preferovaných slovesných osôb prevládajú: 1. osoba plurálu a 2. osoba singuláru. Plurál naznačuje spoločné ciele a nevyčleňovanie sa z vykonávania potrebných aktivít vo vzťahu k životnému prostrediu, využitie 2. osoby sing. podčiarkuje priame oslovenie, tykanie, bezprostrednosť a naliehavosť v zmysle potreby každého jedného (t. j. neskrývať sa za kolektív).

Dáta (frekvencia) – spracovanie korpusu (Lancsbox)

Na sledovanie **frekventovaných jednotiek** spojených s environmentálnou a ekologickou tematikou sme využívali možnosti korpusového spracovania pomocou Lancsboxu (Brezina, Weill-Tessier, McEnery, 2020). Zo zoznamu (100 najfrekventovanejších jednotiek) sme následne vyseletovali plnovýznamové slová (substantíva a verbá) a ujednotili ich do základného tvaru (Huľková, Račáková, 2021; Niesporek-Szamburska a kol., eds., 2023)⁹. Najfrekventovanejšími jednotkami sú: *les, ísť, tiecť, plast, odpad, gól, planéta, príroda, smeti, svet, zem*¹⁰. Zo substantív uvedme tiež: *gól, les, prírod*, odpad, smeti, plast, deti, svet, planéta, zem*; zo sloviess: *tecť*, podť*, *chráň/n*, triedť*, zbierť*, pozriť* atď.*

Následne sme sa pozreli na **kolokáty** uvedených jednotiek, overujúc si kontexty, v ktorých sa vyskytujú. Za účelom demonštrovania vyberáme tri ukážky relevantných výsledkov¹¹.

Tabuľka č. 2

Kolokáty jednotky *zem**

Ľavá strana	Kľúčové slovo	Pravá strana
ozajstnú čistú a krásnu /	Zem	Bez plastu a keď drobci
deň znova až kým zo	Zeme	sa nestane peklo a to
šetriť/ životné prostredie chrániť/ Planéta	Zem	je domov náš/ ako sa
Sa pozeraj, nemáme užinú	Zem	Nečakaj, kým ti povie: Nevládzem!
ozajstnú čistú a krásnu	Zem	plastu Nemysli na to čo
pod, chráň ju/ Nech plúca	Zeme	fungujú Pozor, pozor, milé deti
Zachrániť nie sme sami na	Zemi	snáď to ešte zmysel má
nečakanie je nám ukradnutá	Zem	zatlačená do kúta snáď nie

Spracované pomocou #LancsBox Wizard (Brezina a kol., 2020), výber dát A. H.

⁹ *Jazyky v kontaktoch – komparatívna korpusová analýza adjektíva ekologicky*. Príspevok odznel na medzinárodnej vedeckej konferencii *Slovakistika – súčasný stav a perspektívy*, ktorá sa konala 2. decembra 2021 v online priestore pri príležitosti 60. výročia slovakistiky na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom Sade. Zborník je v tlači. Hodnotný príspevok do témy predstavuje aj: Niesporek-Szamburska a kol., eds., 2023.

¹⁰ Údaje sú čiastočne skreslené častejším opakovaním niektorých lexikálnych jednotiek v refrénoch alebo vo veršoch.

¹¹ Treba pripomenúť, že vybrané jednotky *zem**, *vodť** a *plastť** v danom nastavení zachytávajú nielen susbstantívnu paradigmu (tvary), ale aj adjektívne deriváty.

Kolokáty jednotky *vod**

Ľavá strana	Kľúčové slovo	Pravá strana
aj náš svet zachráni! Teč	vodička,	rýchlo teč, chcem počúvať tvoju
zachráni! Naši dedovia nám nechali	Vody	čisté, Plné šantivého života. Lenže,
s nami čím skôr príď,	Vodu	pije každý, kto chce zdravý
lúka. A v potoku bude	Voda	tiečť, a vietor bude fúkať.
tvoju reč. Teč vodička, teč,	Vodou	čistou náš svet lieč. Pár
byť plná každý deň, šetriť	Vodu	Pri umývaní zúbkov; 3. Do
chcem počúvať tvoju reč. Teč	vodička,	len si teč, vodou čistou
pešo/mhd/bicykel; 4. nevyhadzo- vaťjedlo. Teč	vodička,	tíško teč, chcem počúvať tvoju
môj svet hneď zachráni. Teč	Voda	teč, eó, Teč krásne teč
jedlo ryba sa v tej	Vode	necíti jak doma pretože do

Spracované pomocou #LancsBox Wizard (Brezina a kol. 2020), výber dát A. H.

Kolokáty jednotky *plast**

Ľavá strana	Kľúčové slovo	Pravá strana
je sklo a žltá plast.	Plast,	plast, plast... Všetko veľkých naučíme,
odpad. Papier, kov, sklo a	plast!	Podme teraz spolu všetky múdre
Zelená je sklo a žltá	plast.	My sme za dobrú vec,
tašky hej, ale nie z	plastu	fľaše hej ale nie z
Kov, sklo a papier alebo	plasty	Naučíme sa spolu triediť odpadky
odpad. Papier, kov, sklo a	plast!	Podme teraz spolu, všetky múdre
sklo a žltá plast. Plast,	plast,	plast. Vždy keď odpad triediš
a žltá plast. Plast, plast,	plast...	Všetko veľkých naučíme, spoločne sa
sáčky hej, ale nie z	plastu	Možno sme ešte malí takí
skúsme bez plastu stromy z	plastu	nerastú zachovajme ozajstnú čistú a

Spracované pomocou #LancsBox Wizard (Brezina a kol., 2020), výber dát A. H.

V ďalšom kroku sme kontrolovali kontexty vyselektovaných jednotiek a kolokačné polia. Na ukážku vyberáme kolokačné pole jednotky *plast** s nižším nastavením parametrov (porov. popis pod grafom).

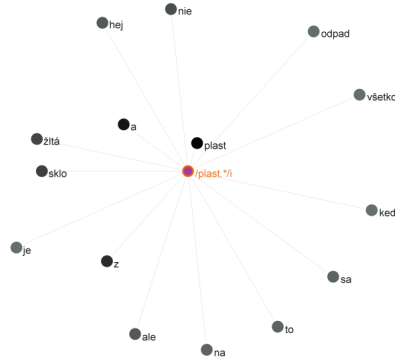

Diagram č. 1. Kolokačná sieť jednotky *plast** (01 – Freq (5.0), L5-R5, C: 5.0-NC: 5.0).
Vytvorené pomocou #LancsBox Wizard (Brezina a kol., 2020), vlastné spracovanie [21.08.2023].

Nízke hodnoty však nezachytávali širšie pole plnovýznamových kolokátov, preto sme nastavenia zmenili/rozšírili (porov. Údaje pod grafom). Daný graf už zachytáva aj verbá a slová, s ktorými sa sledovaná jednotka najčastejšie vyskytuje, napr. „žltý“, „sklo“, „zelená“, „modrá“, „papier“, „recykluješ“, „triediš“, „naučíme“, „odpad“ a pod. Takto sme postupovali pri všetkých sémanticky vyťaženejších jednotkách.

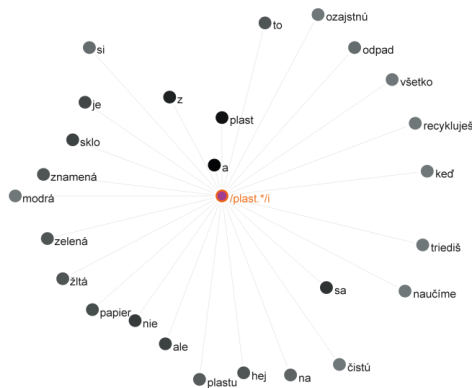

Diagram č. 2. Kolokačná sieť jednotky *plast** (01 – Freq (5.0), L9-R9, C: 5.0-NC: 5.0).
Vytvorené pomocou #LancsBox Wizard (Brezina a kol., 2020), vlastné spracovanie [21.08.2023].

Následne sme frekvenčne a kolokačne najvyťaženejšie jednotky usúvzťažnili do jedného diagramu. Ako je vidieť, tvarovo otvorené jednotky *plast*, *pod'*, *les*, *príroda*, *zem*, *voda*, *tried'* sa prekrývajú v kolokáte: *smeti*.

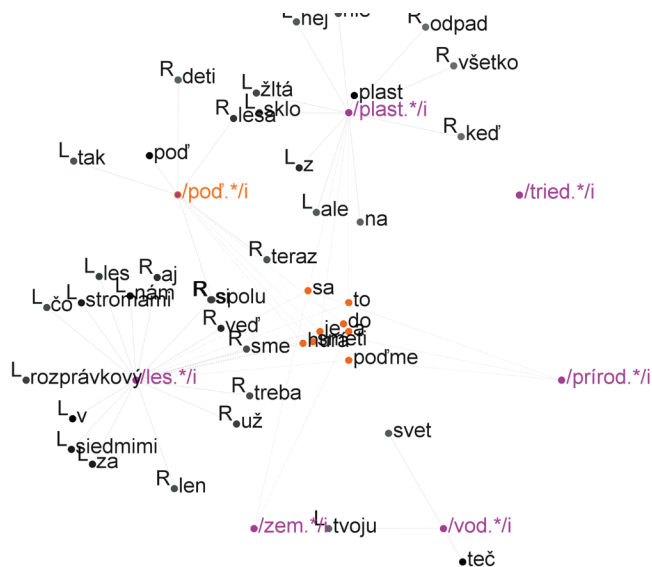

Diagram č. 3: Kolokačné pole jednotiek *plast*, *pod'*, *les*, *príroda*, *zem*, *voda*, *tried'*. Vytvorené pomocou #LancsBox Wizard (Brezina a kol., 2020), vlastné spracovanie [21.08.2023].

Záver

Výsledky štúdie naznačujú, že ekopieseň predstavuje novú, veľmi atraktívnu a efektívnu formu environmentálnej komunikácie, ktorej forma a obsah sú výrazne determinované adresátom a využitým komunikačným kanálom. Dištinktívnym prvkom sa ukazuje persuzívna a výchovná funkcia¹² piesní s vymedzenou tematikou ochrany životného prostredia. Zároveň však možno konštatovať, že ani (zdanlivo dominantná či zreteľne sprievodná) zábavnosť nenaruša vzdelávací potenciál estetických piesňových textov. Z tohto hľadiska možno za dôležité považovať aj zakomponovanie rôznorodých neverbálnych a mimojazykových prostriedkov. Korpusové dáta potvrdili vyššiu frekvenciu istých jednotiek, ktoré sa v populárnej ekopiesňovej tvorbe vyskytujú a poukázali na kolokačné polia, v ktorých sa ich percipient tradične pohybuje a s ktorými si ich spája. Výsledky korpusových analýz zároveň naznačili deficit, najmä v podobe absencií niektorých dôležitých tém

¹² Edukatívny rozmer je zreteľnejší v piesňach pre mladších adresátov.

v oblasti ochrany životného prostredia. Môžeme tiež jednoznačne potvrdiť fakt, že na pleciach osobností alebo influencerov, ako ich dnes médiá nazývajú, leží dôležitá váha spoločenskej zodpovednosti.

Literatúra

- Brezina V., Weill-Tessier P., McEnery A., 2020, *LancsBox v.5.s.* [softvér], dostupné na: <http://corpora.lancs.ac.uk/lancsbox> [cit. 21.08.2023].
- Drewo E., 2021, *Čarovný les*, dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=Q-seueKNTqg4> [cit. 21.08.2023].
- Envirodivadlo, [2023], *Na Zemi, dobre mi – Divadlo na hojdačke*, dostupné na: https://www.showportal.sk/detail/na_zemi_dobre_mi_divadlo_na_hojdacke [cit. 21.08.2023].
- Findra J., 2004, *Štylistika slovenčiny*, Osveta, Bratislava.
- Huťková A., Račáková A., 2021, *Jazyky v kontaktoch – komparatívna korpusová analýza adjektíva ekologicky*. Príspevok odznel na medzinárodnej vedeckej konferencii *Slovakistika – súčasný stav a perspektívy*, ktorá sa konala 2. decembra 2021 v online priestore pri príležitosti 60. výročia slovakistiky na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom Sade. Zborník je v tlači.
- Jaroš M., 2019, *Do lesa*, dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=uMyjVFF7mVY> [cit. 21.08.2023].
- Kali, 2020, *Nenechajme to plávať*, dostupné na: https://www.hudb.sk/wiki/Nenechajme_to_pl%C3%A1va%C5%A5_%E2%80%93_Kali [cit. 21.08.2023].
- Mici a Mňau, 2019, *Kontajner*, dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=xewox-GAWgrk> [cit. 21.08.2023].
- Mici a Mňau, 2020, *Včeličky, pieseň o včielkach*, dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=zwyqaGhtTw4> [cit. 21.08.2023].
- Mistrík J., 2021, *Štylistika*, VEDA, Bratislava.
- Niesporek-Szamburska B. a kol., eds., 2023, *Edukacja humanistyczna V4 dla klimatu. Rozpoznania – dobre praktyki – rekomendacje. The V4 Humanities Education for the Climate. Diagnoses – Best Practices – Recommendations*, Katowice, dostupné na: <https://monograph.us.edu.pl/index.php/wydawnictwo/catalog/view/PN.4174/72/69> [cit. 21.08.2023].
- Odpad je poklad* [muzikál], 2023, scenár. B. Tauchmannová, dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=HnaoXL93nT8> [cit. 21.08.2023].
- Pali a Pali, 2019, *Príroda*, dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=H1yFZN-0CAE8> [cit. 21.08.2023].
- Smejko a Tanculienka, 2018, *Naša Zem*, dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=Bm7RQhQHlZE> [cit. 21.08.2023].
- Smejko a Tanculienka, 2021, *Bez plastu*, dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=ERwFmnD1Fek> [cit. 21.08.2023].

- Spievankovo 5, 2019, *Smetiari – potkani*, dostępne na: https://www.youtube.com/watch?v=T8ctFAZj_hY [cit. 21.08.2023].
- Tárjako a Popletajka, 2019a, *Čarovný strom*, dostępne na: <https://kamsdetmi.sk/tarajko-a-popletajka-carovny-strom/> [cit. 21.08.2023].
- Tárjako a Popletajka, 2019b, *Kúzelný strom*, dostępne na: <https://www.youtube.com/watch?v=C6zUMCKmtCE> [cit. 21.08.2023].
- Tárjako a Popletajka, 2020a, *Teč vodička*, dostępne na: <https://www.youtube.com/watch?v=DcpE6BDRk1s> [cit. 21.08.2023].
- Tárjako a Popletajka, 2020b, *Veverička – odpadková profička*, dostępne na: <https://www.youtube.com/watch?v=YRs1jTB8i2o> [cit. 21.08.2023].
- Tárjako a Popletajka, 2022, *Planéta Zem*, dostępne na: https://www.youtube.com/watch?v=E__w-YgcIso [cit. 21.08.2023].
- Vinczeová A., 2022, *Oleander*, dostępne na: <https://www.youtube.com/watch?v=ZLSqUGWRhS4> [cit. 21.08.2023].

Anita Hutková – docent, zatrudniona w Katedrze Języka Słowackiego i Komunikacji Wydziału Artystycznego na Uniwersytecie Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy. Specjalistka od języka słowackiego, węgierskiego i tłumaczeń. Swoją działalność badawczą i wydawniczą koncentruje na pragmatycznych aspektach miejsca i funkcji przekładu/translateologii w komunikacji międzykulturowej i transkulturowej, ze szczególnym uwzględnieniem społeczno-kulturowych zjawisk globalizacji, integracji, pluralizacji, wielokulturowości i hybrydyzacji. Zajmuje się także zagadnieniami z zakresu językoznawstwa ogólnego, komparatystyki, leksykologii i stylistyki. Brała udział w kilku projektach naukowych (J. Monnet, Vega, Visegrad). Członkini rad redakcyjnych elektronicznego czasopisma naukowego „Nová filologická revue”, a także czasopisma „Kritika prekladu”. Zasiadała w radzie naukowej węgierskiego magazynu „Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények” (w latach 2012–2021). Opublikowała dwie monografie naukowe, monografię fachową, dwa teksty dydaktyczne, jest redaktorem naukowym dziesięciu międzynarodowych postępowań naukowych, autorka ponad pięćdziesięciu opracowań naukowych. Wykładała we Francji, w Słowenii, Polsce, Czechach i na Węgrzech.

e-mail: anita.hutkova@umb.sk